

MEI '68: DE LUIS IN DE PELS VAN HET LIBERALISME

Arthur Sollie

Een student spoot tijdens de recente betogingen tegen Macrons sociale afbraak in Frankrijk, de volgende slogan op Mariannes sokkel op de Place de la République: “Mai ‘68, ils commémorent, nous recommençons [Mei ‘68, zij herdenken, wij herbeginnen].” Herbeginnen veronderstelt een mogelijke actualiteit van mei ‘68. De rechts-conservatieve Benno Barnard wist hierover te zeggen dat het probleem erin bestaat dat mei ‘68 nu al vijftig jaar duurt. Waarom zou men iets herbeginnen dat nog steeds bezig is? Er zit een contradictie tussen deze twee houdingen. Er mist nog een derde, de hegemonische continuïteit van liberaal links, die de erfenis ervan opeist. Cohn-Bendit, de aanvoerder van mei ‘68, wisselde zijn revolutionaire carrière in voor een proliberale koers, waarover hij met Guy Verhofstadt een boek heeft geschreven. Jacques-Alain Miller, een van de centrale figuren van het Althusseriaans-Lacaniaanse maoïsme rond ‘68, gaf vorige Franse presidentsverkiezingen zijn volle steun aan de liberale Emmanuel Macron. Deze liberale koers domineert niet alleen op politiek, maar ook op academisch niveau. Het feit dat deze koers barsten begint te vertonen gelijktijdig met de verkiezingsoverwinning van Donald Trump en de opkomst van nieuw rechts, zegt iets over deze koers zelf. Wat gebeurt hier net? Deze mijlpaal confronteert links met de actuele polemiek ‘identiteitspolitiek of klassenstrijd?’, waarbij de eerste voor de liberale erfenis staat en de tweede voor een politiek die mogelijk dichter aanleunt bij de gebeurtenissen van mei ‘68. De aanvoerders van klassenstrijd krijgen vaak het verwijt problank en niet antiracistisch te zijn. Ik werk in dit artikel uit dat dit niet slechts niet zo hoeft te zijn, maar dat meer nog, zonder klassenstrijd, antiracisme steriel is, en vooral dient als doekje voor het bloeden om klassenstrijd achterwege te laten. Ik sta erachter dat enkel een volledige doorwerking van deze linkse liberale erfenis ons terug bij de moeilijk te verteren wortel van mei ‘68 brengt.

Deze linkse liberale erfenis is intiem verknoopt met postmodernisme op academisch niveau. “Democratisch materialisme” geeft Alain Badiou eraan als verzamelnaam¹. Badiou stelt dat het democratisch materialisme er in slaagt de wereld restloos te reduceren tot enerzijds (individuele) lichamen en anderzijds taal, of nog, het te beschermen levende en de gelijkwaardige pluraliteit van talen, culturen, huidskleuren, seksuele voorkeuren, religies et cetera. De dominantie van bepaalde culturele kaders (zoals het westerse) over andere, wordt gezien als zijnde

de basis van onrecht. De links-liberale politieke inhoud bepleit horizontaliteit (het afbreken van hiërarchische structuren), de emancipatie van minderheden (antiracisme, antikolonialisme, gendergelijkheid, seksuele minderheden, culturele minderheden...) door het recht om een eigen identiteit te construeren en de focus op quota en tolerantie. Laat het een cliché zijn, om Mladen Dolar te citeren: “Men kan over alles twijfelen, behalve over clichés”². Dit is waar men het symptomatisch karakter in herkent.

Want wat is de stuwende kracht van dit symptoom? Wat missen we nog om te begrijpen waarom dit hegemonisch is geworden? Enkel deconstructie om tot een veelheid aan kenmerken te komen, voldoet niet om de vraag te kunnen beantwoorden. De vraag is hoe te kunnen expliciteren waar dit een symptoom van is. Op welke ‘navel’ is het een reactieformatie? Wat houdt het samen? Een symptoom wordt gevormd door wat Freud het proces van verdichting noemt, het proces dat eveneens in de droom voorkomt. Freud geeft het volgende voorbeeld om de verdichting te beschrijven:

“Het zal u niet moeilijk vallen om in uw eigen dromen persoonlijkheden te herkennen die een verdichting zijn van verschillende personen tot één enkele. Een dergelijke gemengde persoon kan eruitzien als A, gekleed zijn als B en een handeling verrichten die u aan C doet denken, terwijl u bovendien weet dat eigenlijk D bedoeld wordt. Door deze gemengde persoonlijkheid wil iets bijzonders dat deze vier personen gemeen hebben zich uitdrukken. [...] Dit is als het ware een nieuwe en vluchtige begripsvorming met als kern dit gemeenschappelijke element. [...] [Men] kan aantonen dat als hetgeen de samenstellende elementen gemeen moeten hebben, [impliciet] ontbreekt, dit opzettelijk aangebracht wordt door bijvoorbeeld een gedachte letterlijk [expliciet] uit te drukken.”³

Als we de logica van het voorbeeld volgen, zit er in het symptoom een dialectiek tussen singulariteit, particulariteit en universaliteit. Er zijn verschillende kenmerken expliciet aanwezig, die elk naar een individuele persoon verwijzen, nl. A, B en C. Deze personen, A, B en C hebben op zichzelf niets met elkaar te maken. A, B en C zijn een contingente menigvuldigheid van individuele elementen, onverschillig van elkaar. Dit is het niveau van particulariteit. Toch komen ze voor als een eenheid. Er is dus tegelijkertijd iets dat hen samenhoudt, dat ervoor zorgt dat ze een plaats hebben in een synthetisch geheel. De verbindende kracht, ‘het bijzondere dat deze vier gemeen hebben’ oftewel de ‘lijm’ is het universele niveau. Freud zegt hierover dat deze ‘lijm’ ontbreekt, of slechts impliciet is als we de drie expliciete kenmerken terug synthetiseren. Het is met andere woorden negatief. Hier botsen we op D. D is niet expliciet aanwezig in de reeks, maar wordt impliciet bedoeld. D is enerzijds uitgesloten van de reeks, anderzijds is D het element dat de gehele reeks kleurt. D is op zichzelf een particulier element als een ander, maar binnen de reeks is het een singulier element dat tegelijkertijd de universele lijm uitmaakt. De dialectisch materialistische these uit deze uitwerking is dat concrete universaliteit enkel te vinden valt vanuit een singuliere breuk/negativiteit binnen

particuliere elementen, die de symptomatische dynamiek, de 'libidinale werking' van het geheel aantoont. Dit zorgt voor een shift in perspectief. In eerste instantie lijken we met een meervoudigheid aan onverschillige elementen te maken te hebben. In tweede instantie verschijnt de 'eenheid', de 'vorm' binnen de meervoudigheid zelf, door wat eraan uitgesloten is (de verdrongen inhoud) in rekening te brengen. Al moeten we hieraan een tweede stap toevoegen, we komen hier verder op terug.

In het geval van het hierboven beschreven postmoderne liberalisme, kunnen we A, B en C vervangen door bijvoorbeeld de emancipatie van zwarten, van de vrouw, en van LGBT. We kunnen er evenwel nog oneindig veel andere aan toevoegen. Wat opvalt is dat deze emancipaties op individueel niveau, op het eerste gezicht niets met elkaar te maken hebben. De focus op identiteitsconstructie versterkt deze klaarblijkelijke onverschilligheid ten opzichte van elkaar. De ideologische factor van identiteitspolitiek is dat het deze serie als een meervoudigheid aan particulariteiten beschouwt zonder de synthetiserende eenheid van haar eigen vormgevende kracht in rekening te brengen. De vraag die tegen deze tendens ingaat is: wat is D? Dit is het punt waarop nieuw rechts op de inconsistentie van liberaal links duwt met de simpele tegenvraag die de discussie binnen links tussen identiteitspolitiek en klassenstrijd heeft doen opwaaien: en de blanke man? De blanke man is inderdaad D. De blanke man is in de serie de uitzondering-uitsluiting waarover we kunnen zeggen dat de expliciete inhoud van de rest van de serie wordt gevormd als de formule 'al wat niet D is', waardoor de schaduw van de blanke man de gehele reeks kleurt. De discussies krijgen hun vurigheid door het blank en mannelijk karakter dat net volledig ingaat tegen de gehele reeks aan emancipaties die links mogelijk heeft gemaakt na '68. Men kan redeneren dat 'de blanke man' niet kan emanciperen omdat hij het machtsbastion incarneert dat historisch anderen uitsloot en onderdrukte. Dit is natuurlijk waar, maar de vraag gaat verder. Want wat als er ook een disharmonie schuilt tussen blanke mannen onderling, net als tussen de anderen onderling? Wat als deze disharmonie niet slechts een historisch-cultureel onevenwicht maar een actuele sociaal-economische dynamiek betreft?

Laten we even een stap terug zetten en de vraag stellen: wat maakt de actuele noodzaak tot emancipatie? Wat produceert de reeks emancipaties? Ten aanzien van welke disharmonie? Is het zo dat achter de disharmonie die emancipatie noodzaakt, blanke mannen als externe verstoorders opduiken? Indien dit zo is, dan is de inhoud van het verdrongen element de oorzaak van de noodzaak aan de reeks emancipaties. Maar is dit een afdoende verklaring? Waarom is dit element dan niet expliciet gegeven? Hier moeten we het onderscheid maken tussen verdringing en primordiale verdringing. De verdringing is de inhoud van een uitgesloten element. Dit is op zich niet veel. De vraag is eerder: waarom wordt het uitgeslotene uitgesloten? De confrontatie hiermee is de facto destabiliserend, analoog aan de

mop van de grootvader die probeert te antwoorden op de vraag van zijn kleinkind wat een alcoholist is: “Zie je die vier bomen daar? Wel, een alcoholist ziet er acht.” Waarop zijn kleinkind antwoordt: “Maar opa, er staan toch maar twee bomen?” Wat de grootvader niet zag, is hoe zijn eigen blik zelf een aandeel vormt in hetgeen hij benoemt, hoe hij zelf door te spreken actief deelneemt aan de wereld waarover hij spreekt. De primordiale verdringing binnen deze reeks is dat er niets achter de disharmonie zit (een oorzaak in een ‘andere’ wereld). De wederkerende eis tot nieuwe emancipaties dient om de reden van de disharmonie steeds weer als extern en oplosbaar te kunnen plaatsen zonder aan de basis van deze ‘wereld’ te veel te moeten sleutelen. Dit terwijl de uitputtende nood aan het heruitvinden van steeds nieuwe mogelijke minderheidsemancipaties net aantoont dat de disharmonie niet alleen wel intern is, maar eveneens de drijvende kracht is van deze liberale postmoderne dynamiek. Met andere woorden is de hoofdzakelijke motor ervan het verdoezelen van de centrale antagonismen van kapitalisme door de oorzaak ervan te verschuiven naar te overkomen, want eraan externe en onverschillige elementen. En kunnen we de aanslepende onmacht van links, voorzover het zich binnen dit kader inschrijft, niet hierin plaatsen? Enkel zo, door deze progressieve politiek, werd de sociale uitputting van wat neoliberalisme wordt genoemd, of de klassenstrijd van boven naar beneden uit, mogelijk zonder al te veel weerstand.

Het belang van dit onderscheid tussen de verdrongen inhoud (de blanke man als ‘oorzaak’) en de ‘werkelijke’ primordiale verdringing (het verdoezelen van het inherente klassenantagonisme) is tekenend in het debat tussen identiteitspolitiek en klassenstrijd. Ik baseer mij hier op het artikel van Rogier van Reekum en Willem Schinkel in *De Groene Amsterdammer*, Wat links nu te doen staat⁴. Het heeft als ondertitel ‘wie klassenstrijd wil, moet racisme en seksisme bestrijden’. Het is een reactie op een artikel van Ewald Engelen waarin hij een pleidooi geeft om klassenstrijd weer centraal te zetten⁵. Van Reekum en Schinkel stellen dat klassenstrijd (slechts) een van de vele strijden is naast antiracisme en seksisme, en dat het gevaar erin bestaat klassenstrijd voorop te stellen en antiracisme te vergeten. “Klasse noch ras is primair, en het ene noch het andere is in alle contexten ‘belangrijker’”⁶ Ze beargumenteren hun standpunt door erop te staan dat er “geen economisch gefundeerd klassenbewustzijn [is] dat een ‘witte arbeidersklasse’ onderscheidt van andere arbeiders”⁷. “De ‘witte arbeidersklasse’ is een racistisch construct dat juist klassenstrijd onderdrukt door arbeiders langs raciale lijnen te verdelen en ‘witte arbeiders’ aanroept om als ordetroepen op te treden tegen de zogenaamde aantasting van hun ‘verdiensten’”⁸. Ras, natie of huidskleur worden aangehaald om de onderklasse intern te verdelen in (minimaal) geprivilegieerden en zij die erbuiten vallen. Ze stellen dus zelf klassenantagonisme als de primaire bron van insisterend racisme. Vervolgens, en in tegenspraak hiermee vermelden ze dat “wie kapitaal accumuleert [dat] doet ten koste van iedereen die als ‘ander’ wordt gedefinieerd. Daaronder vallen vrouwen, dieren, niet-witte mensen en de aarde zelf [...]”⁹. Waarom sluiten ze hier de blanke man

weer uit, terwijl er, economisch gezien toch slechts één klassenbewustzijn kon zijn? De auteurs vermengen klassenstrijd en blanke privileges alsof het twee dezelfde zaken zijn. Ze argumenteren zelf hoe klassentegenstellingen nationalisme en racisme binnen de arbeiderspopulatie in de hand werken en tegelijkertijd dat het fout is te denken dat arbeiders racistischer worden in 'economisch zwaar weer'. Waar strijden ze eigenlijk tegen? Tegen de blanke man of tegen het feit dat klassenantagonisme op de oppervlakte zou gaan verschijnen?

Klassenstrijd is niet slechts een strijd als alle andere, maar is zoals de impliciet synthetiserende werking van D in Freuds voorbeeld. Zoals de auteurs aanduiden, komt klassenantagonisme slechts boven wanneer particuliere identiteiten niet slechts tolerant naast elkaar leven, maar met elkaar geconfronteerd worden in een gemeenschappelijke strijd. Dit is zowel de boodschap van Martin Luther King¹⁰ (zijn 'I Have a Dream'-speech vond plaats op de 'March for Jobs and Freedom') als wat er gebeurt tijdens mei '68. De omgekeerde beweging, apartheid, de focus op slechts particuliere identiteitsconstructies, tolerantie (elkaar met rust laten op een veilige afstand), heeft als doel de confrontatie met klassenantagonisme te mijden (en is er dus zelf het bewijs van).

Dit brengt ons bij de specifieke kern van mei '68, waardoor we een fenomeen kunnen begrijpen dat misschien wel onderbelicht bleef. De gebeurtenissen van mei '68 werden niet per se opgestookt door communisten en revolutionairen, dit moment creëerde zich vooral door de concrete samenkomst van studenten en arbeiders. Men kan zich voorstellen dat studenten en arbeiders in eerste instantie niet direct geneigd zijn om samen te komen. Er waren dan ook spanningen tussen studenten en vakbondsleiders, beiden hebben andere belangen, methodes, enzovoort. Door de contingente ontmoeting van partijen die mekaar eigenlijk niet zouden moeten ontmoeten, wordt het impliciete synthetiserende principe dat hen gescheiden houdt, opgemerkt als het principe dat eveneens het sociale lichaam in zijn geheel structureert. Het houdt de belangengroepen in normale omstandigheden op hun eigen plaats, waardoor het bos tussen de bomen vervaagt. Dit segregerende principe is klassenantagonisme als het reeds actieve en concrete 'vormgevende' principe van kapitalisme. De revolutionaire confrontatie tijdens mei '68 is in die zin de inversie ervan, analoog aan de hierboven beschreven dialectiek van het symptoom, waarbij de oorzaak niet meer slechts kan worden geïdentificeerd met uitzonderlijke schandalen of kwaadwillige personen of belangengroepen buiten de normaal gezien goed werkende situatie, maar verschijnt als de antagonistische interne dynamiek die het geheel zelf in stand houdt.

We kunnen hieruit concluderen dat het postmodern liberalisme of 'democratisch materialisme', niets anders is dan een reactieformatie die het ongemakkelijke moment van waarheid van mei '68 verdoezelt. Qua inhoud lijkt het progressief

voor zover we ons beperken tot het oplijsten van de verschillende kenmerken die dit liberalisme teweegbrengt: de emancipatie van minderheden, de moraliserende identificatie van slachtoffers en daders, de grote verzoening door tolerantie, et cetera. Deze progressieve inhoud smaakt wrang omdat het in laatste instantie niets meer doet dan de dynamiek van de wereld ervoor in stand te houden. Het antiracisme dat het heeft proberen door te voeren, was een steriel antiracisme dat uiteindelijk tot doel had om niets wezenlijks te veranderen. De mislukking ervan wordt des te tastbaarder als we zien dat vandaag racisme en nationalisme uiteindelijk de uitkomst van deze hegemonie zijn geworden. Het kapitalisme na '68 mag dan zijn getransformeerd van duidelijke hiërarchische particuliere identiteiten en groepen (arbeiders versus kapitalisten), naar een horizontale, gedecentraliseerde structuur waarbij leiders en sociale klassen worden gezien als 'louter' identiteiten die uiteindelijk ook maar menselijke, gelijke individuen en groepen uitmaken. (Het ging zelfs zo ver te beschouwen dat kapitalisme ook maar slechts een ideologisch construct was.) De terugkeer ervan is het besef dat individuen de directe speelbal geworden zijn van onaanraakbare blinde marktmechanismen. Kapitalisme is altijd al een abstracte marktlogica geweest, maar vandaag verschijnt deze logica pas helemaal als quasi virtueel en op zichzelf functionerend, klaarblijkelijk volledig los van concrete particuliere personen, waardoor niemand verantwoordelijk wordt geacht voor de gevolgen. Deze actuele sociale en ecologische uitputting en precarisering is niet alleen dodend (depressie, burn-out, angst, wereldloosheid,..), maar creëert tegelijkertijd eveneens de 'ondode' krijtlijnen van een mogelijke proletarische renaissance. De vraag die we ons moeten stellen is hoe het probleem zijn eigen oplossing kan worden, of hoe deze wanhoop de weg kan openen naar een revolutionaire breuk, vanuit de concrete determinaties die de wereld vandaag doen draaien. Dat is de echte vraag waar we sinds mei '68 mee zitten opgescheept.

¹ Badiou A., *Logiques des mondes*, Parijs, Seuil, 2006, p. 10.

² Dolar M., 'The Smoking Communism', op: vanishingmediator.blogspot.fr (2013). Eigen vertaling.

³ Freud S., *Inleiding tot de psychoanalyse*, Amsterdam, Wereldbibliotheek, 2013, p. 166.

⁴ Schinkel W., & van Reekum R., 'Wat links nu te doen staat', in: *De groene Amsterdammer* 11 (2018).

⁵ Engelen E., 'Links narcisme', in: *De groene Amsterdammer* 5 (2018).

⁶ Schinkel W., & van Reekum R., 'Wat links nu te doen staat', in: *De groene Amsterdammer* 11 (2018).

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ De enige relevante gemeenschappelijke strijd tegen racisme, is de strijd die niet de uitingen maar de noodzaak van rassensegregatie opheft. "I have a dream that my four little children will one day live in a nation where they will not be judged by the color of their

skin, but by the content of their character.” King eist geen tolerantie, noch om niet te oordelen, want dat doe je ook niet met een vriend of gelijke. Wat hij wel eist, is dat de huidskleur van zijn kinderen geen categorie van waarheid is, maar dat men oordeelt op wat ze doen en wat ze zeggen (“Let us be dissatisfied until that day when nobody will shout “White Power!” – when nobody will shout “Black Power!” – but everybody will talk about God’s power and human power”). Dat veronderstelt een gemeenschappelijke basis van vertrekpunt in strijd dat voorbij gaat aan identiteiten, nationaliteiten of rassen. Gezien klassenantagonisme segregatie op basis van voor de hand liggende kenmerken als huidskleur of geslacht nodig heeft in tijden van turbulentie vanuit de lagere sociale klasse, vertrekt een concreet antiracisme niet vanuit rassenidentificatie maar vanuit klassenantagonisme. King had dit door, en ging zich, naarmate hij ouder werd, steeds meer focussen op klassenstrijd.